

nica. Sabor je zapravo *otvorio mogućnost široj upotrebi živog jezika*. U SC, br. 36 određuje da se “u latinskim obredima sačuva latinski jezik, osim gdje postoji posebna povlastica”, ali odmah predviđa da će “nerijetko biti vrlo korisno za puk upotrijebiti narodni jezik”. Određeno je da o tome odlučuje biskupska konferencija pojedine države, a Sveta Stolica odobrava prijevode. SC, 54 izričito kaže: “U misama koje se služe s narodom *može* se primjereno upotrebljavati narodni jezik...” Časoslov je molitva Crkve koju su prije Sabora bili dužni moliti svećenici i redovnici te velik dio redovnica. A Sabor kaže: “Preporučuje se i svjetovnjacima da mole božanski časoslov, bilo sa svećenicima, bilo međusobno okupljeni, dapače i svaki za se” (SC, 100). Izražena je želja da svećenici i dalje mole Časoslov na latinskom, ali je predviđeno moljenje Večernje nedjeljom i o blagdanima zajedno s narodom, na živom jeziku. Biskupske konferencije velikih država i naroda ubrzo su organizirale prijevod Časoslova na žive jezike kao i svih liturgijskih knjiga. Učio sam latinski osam godina u gimnaziji i pet godina u bogosloviji te polagao usmeno i pismeno ispite na latinskom za vrijeme studija na Papinskom biblijskom institutu u Rimu. Međutim, Misa i Časoslov na hrvatskom su mi *daleko bliži nego na latinskom*, osobito kada te svete tekstove recitiram u zajednici. Podsjećam da katolici Islanda, kojih je svega oko 6000, a od toga polovica stranci, imaju euharistiju na živom jeziku ali još ne Časoslov. Između ostaloga i zbog toga im protestantska većina zemlje govori da je katolicima *religija stranaca*.

Mi katolici ove zemlje koji sudjelujemo na nedjeljnim i blagdanskim liturgijskim slavljinama ili molimo Časoslov služimo se odobrenim prijevodima koji su tiskani u Zagrebu, na hrvatskom književnom jeziku. Osim što time ispunjavamo svoju katoličku vjersku obvezu, mi također slušamo lijepi hrvatski, što naši mladi ne mogu slušati u školama ili na medijima ove zemlje.

Iz riznice liturgijske obnove skrećem večeras našu pozornost na događanje i izgrađivanje Crkve u liturgijskim slavljinama. Evo ključnog teksta iz prvog saborskog dokumenta:

“Biskup se ima smatrati velikim svećenikom svoga naroda; od njega na neki način proistječe i ovisi život vjernika u Kristu.

Stoga svi treba da uvelike cijene liturgijski život biskupije oko biskupa, naročito u stolnoj crkvi. Neka budu uvjereni da se Crkva poglavito očituje u punom djelatnom učešću svega svetog naroda Božjeg u istim liturgijskim slavljinama, a osobito u istoj euharistiji, u istoj molitvi, kod jednog oltara kojemu predsjedava biskup okružen svojim svećenstvom i služiteljima...

Župe na neki način predstavljaju Crkvu rasprostranjenu po svem svijetu.

Stoga u svijesti i djelatnosti vjernika treba njegovati liturgijski život župe i njezin odnos prema biskupu; valja se truditi da osjećaj župske zajednice bude živ, ponajpače zajedničkim slavljenjem nedjeljne mise” (SC, 41-42).

Ovo je navod iz prvog poglavlja SC: “Opća načela za obnovu i gajenje svete liturgije”, u kojem je biskupija s vlastitim biskupom na čelu smatrana mjesnom ili partikularnom Crkvom a župa temeljnom crkvenom zajednicom.¹ To je još više naglašeno u LG gdje je istaknuto da pojedini biskupi, “dobrim upravljanjem svoje mjesne Crkve kao dijelom opće Crkve, pridonose dobru čitavog Mističnog Tijela, koje je također tijelo Crkve”. Od biskupija je “sastavljena jedna i jedina Katolička Crkva” (LG, 23). U istom poglavlju o hijerarhijskom ustrojstvu Crkve kao naroda Božjega istaknuto je da je u svim euharistijskim slavljenjima, koja predvodi prezbiter valjano zaređen i u zajedništvu s krajevnim biskupom, “prisutan Krist po čijoj se moći združuje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva” (LG, 26). Na saborsku teologiju župe kao crkvene zajednice skreće pozornost PO, 5-6 gdje se govori o prezbiterima kao služiteljima sakramenata i odgojiteljima naroda Božjega. Tu je istaknuto još jednom, na liniji SC, da je euharistija izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije, da je središte zajednice vjernika te da se “nijedna kršćanska zajednica ne može izgrađivati ako nema svoj korijen i stožer u svetkovanju presvete Euharistije. Od nje, dakle, treba započeti svaki odgoj duha zajedništva. Ovo je svetkovanje iskreno i potpuno kad vodi kako do različitih djela ljubavi i uzajamnog pomaganja, tako i do misijske djelatnosti i različitih oblika kršćanskog svjedočenja” (PO, 6,6).

Na temelju ovih i drugih saborskih tekstova oživljeno je načelo crkvenih otaca: “Ecclesia facit Liturgiam et Liturgia facit Ecclesiam - Crkva čini liturgiju a liturgija čini Crkvu!”² Crkva se u liturgiji uprisutnjuje i očituje, okuplja i izgrađuje, jer u njoj slavi otajstva spasenja i moli za cijeli svijet.³ Svojevrsna kruna ove euharistijske ekleziologije jest en-

¹ Usp. komentar SC, 41-42, M. KIRIGIN, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum Concilium*, FTI, Zagreb 1985., str. 182-188.

² Usp. A. TRIACCA, “La perennità del assioma: ‘Ecclesia facit Liturgiam et Liturgia facit Ecclesiam’”, *Osmosi tra pensiero dei Padri e preghiera liturgica*, u: S. FELICI (ur.), *Ecclesiologia e catechesi patristica. ‘Sentirsi Chiesa’*, LAS, Roma 1982., str. 255-294; M. ZOVKIĆ, “Eklezijalnost župe i biskupije”, u: *Nova et vetera XXX* (1980), 1, 15-32. Usp. također *Ecclesiologia e Liturgia*, Marietti, Casale Moferrato 1982.

³ Usp. BR. FORTE, *La Chiesa nell’eucaristia. Per un’ecclesiologia eucaristica alla luce del Vaticano II*, M. D’Aurora editore pontificio, Napoli 1975.

ciklika Ivana Pavla II. iz 2003. god. *Ecclesia de eucharistia* koja je došla ime po prvoj rečenici: "Crkva živi od euharistije."⁴ Nov impuls euharistijskoj ekleziologiji dala je sinoda biskupa pod vodstvom pape Benedikta XVI. od 1. do 23. listopada ove godine. Papa će 50 prihvaćenih "propozicija" utkati u novi dokument crkvenog učiteljstva.⁵ Sabor uči da liturgija, i posebno euharistija u najvećoj mjeri pridonosi da vjernici životom izraze i drugima očituju otajstvo Kristovo i istinsku narav prave Crkve. Međutim, tako "da je u njoj ljudsko upravljeno i podređeno božanskome, vidljivo nevidljivome, djelovanje kontemplaciji i sadašnjost budućem gradu, koji tražimo. Zato, budući da liturgija one koji su unutar Crkve svakodnevno izgrađuje u sveti hram u Gospodinu, za stan Božji u Duhu, do pune mjere Kristova rasta, ona ujedno na čudesan način jača njihove snage za navješćivanje Krista" (SC, 2).

Takva liturgijska obnova traje i još će dugo trajati, jer Crkva jesmo i sve više postajemo kada se pod vodstvom zaređenih služitelja sabiremo na euharistiju kao spomen Kristove smrti i uskrsnuća te kao žrtvu i gozbu zajednice krštenika. Ta stoljetna vjera na Saboru je iznova zaživjela i ona je srž liturgijske obnove. Euharističnost Crkve trajna je poruka Drugoga vatikanskog sabora. Liturgijska obnova potaknula je novo vrednovanje Svetog Pisma kao knjige Crkve te raznolikiji i obilniji izbor biblijskih čitanja u liturgiji⁶ i Časoslovu. Stoga su konstitucije SC i DV uz LG tri magistralna dokumenta Sabora namijenjena Crkvi *ad intra* - prema unutra, utoliko ukoliko živi vjeru u Krista i slavi događaje spasenja tijekom svoje liturgijske godine.

2. Crkva je Božji narod i sveopći sakrament spasenja

Sabor je nauk o Crkvi izrazio biblijskim slikama i pastoralnim izrazima ne spomenuvši ni jednom pojam školske ekleziologije o Crkvi kao tzv. savršenom društvu (*societas perfecta*) u smislu srednjovjekovnog poimanja Crkve i države. Novi zavjet uz mnoštvo slika o zajednici vjernika sadrži tri dalekosežne metafore: narod Božji, tijelo Kristovo, prebivalište

⁴ Hrvatski prijevod, IVAN PAVAO II., *Ecclesia de eucharistia*, Dokumenti 134, Kršćanska sadašnjost (KS), Zagreb 2003.

⁵ Usp. DA. GA., "Završetak XI. općeg zasjedanja biskupske sinode i godine euharistije u Vatikanu. Euharistijska duhovnost treba biti pokretač svekolikog djelovanja", u: *Glas Koncila* 2005., br. 44 (30. listopada 2005.), 5-6; Dr. I. BALUKČIĆ, "Propozicije sinodskih otaca za novi poslijesaborski dokument u Euharistiji. Sinoda biskupa o otajstvu Euharistije", u: *Katolički tjednik* 2005., br. 44 (6. studenog 2005.), 10-12.

⁶ Usp. M. ZOVKIĆ, "Navještaj Riječi Božje u sakramentalnim slavljenjima", u: AA. VV., *Uloga svećenika u liturgiji*, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo 1988., str. 7-38.

Božje u Duhu ili hram Duha Svetoga.⁷ Kvalitetnu novost predstavlja drugo poglavlje Konstitucije o Crkvi naslovljeno "Narod Božji". Iz burnih rasprava tijekom Sabora zna se da je izraz "narod Božji" bio vezan uz raspravu o laicima u Crkvi. Saborski oci izričito su tražili da se taj dio proširi te stavi odmah iza prvog poglavlja koje je dobilo naslov "Misterij Crkve". Tako je zorno pokazano da su narod Božji papa, biskupi, prezbiteri i vjernici laici.⁸ Značajna je prva rečenica LG po kojoj je dobila naslov Dogmatska konstitucija o Crkvi: "Svjetlo naroda je Krist i zato ovaj Sveti Sabor, sabran u Duhu Svetomu, žarko želi da njegovom svjetlošću, koja odsijeva na licu Crkve, rasvijetli sve ljude navješćujući Evandjelje svakomu stvoru" (LG, 1). Crkva postoji radi Krista Gospodina i njegova evandjelja, nije sama sebi svrha. Crkva je narod u analognom smislu, jer su narod u smislu nacije oni koji su povezani zajedničkom poviješću, jezikom, kulturom. Sabor uči: "Bog je sazvao sve one koji s vjerom gledaju u Krista, početnika spasenja i počelo jedinstva i mira i ustanovio Crkvu da bude svima zajedno kao i pojedincima vidljivi sakrament ovog spasonosnog jedinstva" (LG, 9,1). U ovakvoj formulaciji vide neki stapanje Rahnerove i Semmelrothove ekleziologije. Prema Rahneru Crkva je kao narod Božji otvorena za kršćane nekatolike, za sljedbenike drugih religija i za sve ljude koji su svojim traganjem za smislom "anonimni kršćani", a prema Semmelrothu Crkva je sakrament ili znak i sredstvo Kristova spasenja u svijetu.⁹

Svjesni da je Tridentinski sabor zaprijetio izopćenjem svima koji bi se usudili naučavati da ima više ili manje od sedam sakramenata (što je bio katolički odgovor Lutherovu pokretu), saborski oci oprezno tumače što misle pod Crkvom kao sakramentom: "Crkva je u Kristu *kao* sakrament ili znak i orude najtješnjeg sjedinjenja ljudi s Bogom i jedinstva cijelog ljudskog roda" (LG, 1). Ona nije osmi sakrament nego sveobuhvatni znak i sredstvo povezivanja ljudi s Bogom i međusobno. U LG 9,1 istaknuta je svrha ustanovljenja Crkve: da bude zajednici ljudi i pojedincima sakrament spasonosnog jedinstva i mira. U osmom poglavlju LG, koje izlaže eshatološku usmjerenost Crkve, ponovno je naglašeno da je uskrsnuli Krist poslao Duha životvorca "i po njemu ustanovio Tijelo svoje, koje je

⁷ Usp. L. MARKEŠIĆ, *Crkva Božja. Postanak - Povijest - Poslanje*, Svjetlo riječi, Sarajevo 2005., str. 75-157.

⁸ Usp. M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, KS, Zagreb 1976., str. 89-221.

⁹ Usp. J. FAMERÉE, "Eclésiologie catholique. Differences et rapprochements avec les autres Eglises", u: *Revue théologique de Louvain* 33 (2003), 28-60. Svjestan konfliktnih interpretacija saborske ekleziologije među samim katolicima, između ostaloga obrađuje raspravu oko izraza "subsistit" u LG, 8,2, zatim suodnos mjesne i sveopće Crkve, službe u Crkvi. Unatoč unutarnjim i vanjskim razlikama, on vidi zdravo približavanje katolika, pravoslavaca i protestanata posljednjih godina.

Crkva kao opći sakrament spasenja” (LG, 48,2; citirano u AG, 1,1, aluzija u AG, 5,1). U poglavlju “Zadaća Crkve u suvremenom svijetu” Konstitucije GS stoji: “Sve dobro koje narod Božji za vrijeme svoga zemaljskog putovanja može pružiti ljudskoj obitelji dolazi odatle što je Crkva ‘sveopći sakrament spasenja’ koji očituje i ujedno ostvaruje misterij Božje ljubavi prema čovjeku” (GS, 45,1). Sve što Crkva jest i što treba činiti dolazi od Božje inicijative u Kristu i od Duha Svetoga koji djeluje u njoj kao sveopćem sakramentu spasenja. Ona je zajednica sabrana jedinstvom Oca, Sina u Duha (LG, 4). Korijen joj je u dioništvu svih krštenika na spasenjskim darovima što dolaze od Boga. To je osobito naglasila izvanredna sinoda biskupa 1985. god., koja je osvježila pojam *communio* ili *koinonia* (zajednica i zajedništvo).¹⁰ Kardinal Ratzinger u članku o ekleziologiji LG povodom jubileja 2000. ističe da je govor o Crkvi podređen govoru o Bogu te žali što je poslijesaborska ekleziologija zanemarivala to “kvalificirajuće svojstvo” zadržavajući se više na pojedinim ekleziološkim tvrdnjama. Ljuti se što se s pojmom naroda Božjega ponekad brka demokracija u Crkvi te tvrdi da je kriza pojma narod Božji zapravo kriza Boga.¹¹

Crkvu kao narod Božji čine jasnim i privlačnim sakramentom spasenja, dakako uz milost Duha Kristova, biskupi na čelu s papom i uz pomoć prezbitera, zatim redovnici i redovnice te vjernici laici. Konstitucija LG posvetila je treće poglavlje papi i biskupima u zajedništvu cijele Crkve, a biskupima zasebno i Dekret o pastirskoj službi (*munus*) biskupa. Redovnicima je posvećeno također jedno poglavlje u LG (prvi put u povijesti Crkve!) i Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života. Također prvi put u povijesti Crkve posvećeno je jedno poglavlje vjernicima laicima u dogmatskoj konstituciji, u kojem je istaknuto da njihova dužnost i pravo sudjelovanja u poslanju Crkve teče iz njihova krštenja i vjere, ne iz pomanjkanja svećenika i redovnika. Laicima je posvećen i Dekret o apostolatu laika. Pojam naroda Božjega i zajedništva svih krštenih u Tijelu Kristovu dopunjavaju se, jer nijedan “stalež” u Crkvi ne može sam ispuniti sve poslanje Crkve (usp. LG, 30-31). Možemo također reći da primjena modela o Crkvi kao Tijelu Kristovu olakšava život i djelovanje Crkve kao jedne ali različite.¹²

¹⁰ Usp. DRUGA IZVANREDNA SINODA BISKUPA, *Završni dokumenti*, Dokumenti 78, KS, Zagreb 1986.

¹¹ Usp. JOSEF RARTZINGER, “L’ecclésiologia della Costituzione ‘Lumen gentium’”, u: R. FISICHELLA (ur.), *Il concilio vaticano II. Recezione e attualità*, Edizioni San Paolo, Milano 2000., str. 66-81. U tom članku također polemizira s kardinalom Kasperom o poimanju univerzalne i lokalne Crkve.

¹² Usp. M. BECHT, “Kirche als Leib Christi. Zur Leib-Christi-Ekklesiologie des 2. Vatikanischen Konzils”, u: *Theologie und Philosophie*, Vierteljahrsschrift 79 (2004), 361-287, osobito 385.

3. Otvorenost katolika za druge kršćane, sljedbenike drugih religija i svijet

Ovaj vid saborskih dokumenata i sabora kao događaja u životu Crkve naslućujemo u LG 8 (glasoviti *subsistit!*), zatim LG 15 (Crkva i kršćani nekatolici), LG 16 (nekršćani) i LG 17 (misijski značaj Crkve). Priznavanje da je krštenje osnovni sakrament pridruženja Kristu i Crkvi te da su u tom smislu Crkva i kršćani nekatolici velik je korak naprijed u ekumenizmu. Tu Sabor poziva katolike na obnovu i čišćenje kako bi "Kristov znak jasnije sinuo na licu Crkve". To znači da se ne radi o sjedinjenju s nama katolicima kakvi sada jesmo, nego o zajedničkom vraćanju Kristu Gospodinu da bismo bili bliži jedni drugima. Istaknuto je da su nam od nekršćana najbliži Židovi i muslimani kao monoteistički vjernici, ali i drugi, koji slijede glas svoje odgojene savjesti, "mogu postići vječno spasenje".

Ipak je ključ za pomak u stavu Crkve prema onima koji *drugačije vjeruju i misle* Deklaracija o slobodi religije. Iskustvom Crkve u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje nema državne religije ali nijedna vjera nije službeno diskriminirana te gdje je poštivanje ljudskih prava pustilo dubok korijen, saborski oci mogli su otvoriti Crkvu našeg vremena činjenici religijskog i kulturnog pluralizma. Pri tome je značajnu ulogu odigrao američki teolog John Courtney Murray (1904.-1967.). Prije Sabora naša je teologija stavljala naglasak na religioznu istinu koju bi trebali prihvaćati svi ljudi a država štititi pravu religiju, a zabluda se mogla tolerirati kao nužno zlo. Sada je prebačen naglasak na čovjeka koji ima osnovno ljudskô dostojanstvo i neotuđiva prava, bez obzira koje je vjere, kulture i ili nacionalnosti. Istina, svaki bi trebao tražiti istinu te uz nju pristajati, ali ni Crkva ni država ne smiju pojedince ili skupine prisiljavati da odustanu od religije koju im nalaže njihova savjest ili da promijene svoju vjeru, kad dođu do novih spoznaja koje im nalaže njihova savjest. Pravo prakticirati svoj religijski identitet pojedinačno i u vjerskoj zajednici jest jedno od osnovnih ljudskih prava koje prihvaćaju Povelja Ujedinjenih Naroda i ustavi demokratskih država. Tu je plod međunarodnog prava koje sada prihvaća i Katolička Crkva. Ovo smatramo doktrinarnom evolucijom, ne revolucijom u Katoličkoj Crkvi i to je po mom uvjerenju najvažnija doktrinarna novost Drugoga vatikanskog sabora.¹³ I dalje, naime, ostaje načelo o *claim for absoluteness* ili *Absolutheitsanspruch* u židovstvu, kršćanstvu, islamu,

¹³ Usp. M. ZOVKIĆ, "Koncilski nauk o slobodi religije", u: ISTI, *Medureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1998., str. 15-27.

budizmu. Svaka od ovih religija uči svoje sljedbenike da je ona jedina ispravna te da su njihovi sljedbenici u savjesti dužni ustrajati u svojoj vjeri. To znači da ne prihvaćaju sinkretizam kao načelo međusobne suradnje radi općeg dobra. Traže da njihovi sljedbenici, prianjajući uz religijske istine i moralni kodeks svoje zajednice, ostanu otvoreni za druge i drugačije.

Osim Dekreta o ekumenizmu (UR) i Deklaracije o vjerskoj slobodi (DH), na ovoj crti razmišljanja jesu i Deklaracija o stavu Crkve prema sljedbenicima drugih religija, posebno Židovima i muslimanima (NAE) te Pastoralna konstitucija o Crkvi u svijetu ovog vremena (GS). U ovih 40 godina nakon Sabora svaki od ovih dokumenata bio je inspiracija nizu novih inicijativa, kakvi su međureligijski susreti Ivana Pavla II. u Asizu 27. 10. 1986. te 24. 1. 2002. i širom svijeta na njegovim pastoralnim putovanjima.¹⁴ Ovi saborski dokumenti bili su poticaj da naše crkveno učiteljstvo priredi nove dokumente, kao što su iz područja odnosa prema Židovima *Bilješke za ispravno prikazivanje Židova i židovstva*,¹⁵ zatim *Židovski narod i njegova sveta Pisma u kršćanskoj Bibliji*.¹⁶ Načela za međureligijski dijalog obradena su u nekoliko dokumenata od kojih najpoticajnijima smatram *Dijalog i navještaj* iz 1991. god.¹⁷ te *Kršćanstvo i religije* iz 1999.¹⁸ Ništa manje nije važno prihvaćanje zajedničkih ekumenskih dokumenata kao što je *Ekumenska povelja* iz 2001. god.¹⁹

Zbog socijalističkog režima u našoj bivšoj državi nismo ozbiljno proradili Konstituciju *Gaudium et spes* gdje su katolici potaknuti da se uključuju u izgradnju humanijeg svijeta prihvaćajući pluralizam religija, kultura i političkih uvjerenja. Tako smo prvi put dobili dokument crkvenog učiteljstva gdje se govori o dostojanstvu ljudske osobe, ljudskoj zajednici, što Crkva od svijeta prima i što mu nudi, zatim o promicanju dostojanstva braka i obitelji, kulturnog napretka, ekonomsko-socijalnog razvoja, političke zajednice te mira u svijetu. U bivšim socijalističkim zemljama sada katolici posvećuju novu pozornost ovom dokumentu Sabora,

¹⁴ Usp. B. L. SHERWIN - H. KASIMOW (izd.), *John Paul II and Interreligious Dialogue*, Orbis Books, Maryknoll, New York 1999.; FR. ARINZE, *Religions for Peace. A Call for Solidarity to the Religions of the World*, Doubleday, New York 2002.; PONTIFICAL COUNCIL FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE, *Recognize the Spiritual Bonds which Unite Us. 16 years of Christian-Muslim Dialogue*, Vatican City 1994.; PONTIFICAL COUNCIL FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE, *Journeying Together. The Catholic Church in dialogue with the Religious Traditions of the world*, Città del Vaticano 1999.

¹⁵ Hrvatski prijevod u nizu Dokumenti 77, KS, Zagreb 1986.

¹⁶ Hrvatski prijevod u nizu Dokumenti 133, KS, Zagreb 2003.

¹⁷ Hrvatski prijevod priredio dr. Tomo Vukšić, izdala Misijska centrala u Sarajevu 1992.

¹⁸ Hrvatski prijevod u nizu Dokumenti 112, KS, Zagreb 1999.

¹⁹ Hrvatski prijevod u nizu Dokumenti 129, KS, Zagreb 2002.

spremnosti na partnerske odnose s ljudima drugačijih uvjerenja i na zauzeto doprinošenje općem dobru u svijetu gdje se npr. ekološki problemi ne mogu rješavati unutar jedne države.

4. Sabor iz perspektive katolika u Bosni i Hercegovini

Vrhbosanski nadbiskup Marko Alaupović, mostarsko-duvanjski biskup Petar Čule te banjolučki biskup Alfred Pichler sudjelovali su na sva četiri zasjedanja Sabora, proglasili u svojim biskupijama obvezatnost saborskih dokumenata te prema svojim mogućnostima poticali svećenike da *upoznaju saborsko učenje* i među vjernike uvode liturgijsku obnovu.²⁰ Najaktivniji je bio biskup Pichler kojega su već u toku Sabora biskupi izabrali za člana Liturgijske komisije i on je svim srcem podržavao teološko-pastoralni tjedan za svećenike što se održava u Zagrebu koncem siječnja. O njemu je 17. svibnja 2002. održan studijski dan u Banjoj Luci povodom desete obljetnice njegove smrti, ali svi radovi još nisu objavljeni.²¹

Za katolike ove zemlje bitno je slijediti impulse Svete Stolice i hrvatskih biskupa u okviru katoličkog zajedništva. To nam omogućuje da budemo pripadnici Crkve kao hijerarhijski uredene zajednice u pluralnom svijetu. Sabor nas je na nov način podsjetio da na čelu Crkve kao vidljive i povijesne zajednice Kristovih vjernika stoji zbor biskupa na čelu s papom i oni su nasljednici zbora apostola na čelu s Petrom. Biskupi su najestitelji zajedničke vjere, slavitelji euharistije po kojoj se uprisutnjuje i izgrađuje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva (usp. LG, 26,1), valjani reditelji novih prezbitera te upravitelji mjesnih Crkava.

Medutim, Sabor Crkvu ne svodi na papu i biskupe. Tu su redovnice i redovnici kao eshatonski znak Crkvi i svijetu te vjernici laici kao punopravni članovi zajednice naroda Božjega. Laici su kršćani u svijetu koji Boga proslavljaju svojim bračnim i obiteljskim životom te savjesnim obavljanjem svoga profanog zvanja (LG, 34-35). Vodeći se kršćanskom savješću u obavljanju svjetovnih poslova, oni usklađuju svoju pripadnost

²⁰ Usp. M. ZOVKIĆ, "Provedenost i provodivost II. vatikanskog sabora u Vrhbosanskoj metropoliji", u: P. BABIĆ - M. ZOVKIĆ (prir.), *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću. Povijesno-teološki simpozij prigodom stogodišnjice ponovne uspostave redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1. i 2. srpnja 1982.*, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo 1986., str. 335-359.

²¹ Usp. A. ORLOVAC, "Banja Luka. Studijski dan o biskupu Pichleru", u: *Glas Koncila* 2002., br. 21 (26. svibnja 2002.), 7; T. VUKŠIĆ, "Međuerkveno i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Pichlera", u: *Crkva u svijetu* XXXIX (2004), 1, 133-159; 2, 261-292.

Crkvi i svoju uključenost u civilno društvo. Zato je zauzeto djelovanje laika bitni dio provođenja saborske obnove u našoj krajevnoj Crkvi. Sada znademo da su za vrijeme socijalizma neki od naših vjernika bili ucjenjivani ili su otpali od vjere pa dobrovoljno ocrnjivali svećenike predstavnicima socijalističke vlasti. O tome su objavljene knjige a mi stariji svećenici znali smo to još za vrijeme socijalizma. Sada toga nema a ustraje li ova zemlja u demokraciji i pridruži li se Europi, neće ni biti. Zato je prevažno da u našoj Crkvi laici budu najprije formirani za svoju ulogu i da im mi svećenici prepustimo da za Crkvu i u ime Crkve čine ono što mogu bolje od nas upravo zato što su vjernici u svijetu. Na žalost, sada možemo vrlo mali broj vjernika plaćati za njihov rad u Crkvi, a duh volonterstva kod nas još nije dovoljno zaživio. Znam također da se neki župnici župa u kojima su osnovana pastoralna vijeća tuže kako njihovi vijećnici revno kontroliraju je li župnik savjesno utrošio crkveni novac, ali se ne osjećaju dužnima animirati župljane da revnije pridonose u župnu blagajnu. Međutim, vrijeme laika u Crkvi je nepovratno došlo i mi katolici možemo činiti ono što čine katolici sveopće Crkve samo ako svećenici, redovnici i laici *suraduju u djelovanju Crkve prema unutra i prema vani*. U tome svi trebamo učiti i rasti.

Nama katolicima ove zemlje postavlja se i pitanje *vjerničkog i zajedničkog gledanja na državu* od koje uglavnom svi građani, svih triju naroda, više traže nego joj pomažu da bude ono što bi trebala biti. Istina je da u posljednjih pet stoljeća broj katolika u ovoj zemlji opada; po onome što sam mogao iščitati ponešto zbog favoriziranja vjere onih koji su na vlasti, ali daleko više zbog iseljavanja nego zbog prelazaka na vjeru vlastodržaca ili otpada od svake vjere. Od naših izabраниh predstavnika u kantonima, entitetima i državi te od "velike braće" iz međunarodnih struktura s pravom tražimo da porade na državi u kojoj ćemo svi biti istinski jednakopravni, što vrlo često ponavljaju naši biskupi u pojedinačnim i zajedničkim izjavama. Ipak, svi tvrdimo da je ova zemlja domovina i nas katolika, zajedno s muslimanima, pravoslavicima te sljdebencima drugih religija kao i onima koji ne vide potrebu religioznosti u svom životu. Drugi vatikanski sabor uči da je izgradnja pravednijeg i humanijeg društva zadaća i nas katolika, bez obzira u kojoj državi živimo ili kojem narodu pripadamo. Morali bismo stoga *zajednički* više činiti da ova zemlja bude domovina i nas katolika koji smo po narodnosti ogromnom većinom Hrvati pa dok u njoj bude Hrvata, bit će i katolika.

Last, not least - posljednje a ne najmanje važno jest skladno djelovanje biskupijskih svećenika i franjevacu u Vrhbosanskoj crkvenoj pokrajini. U vrijeme socijalizma, kada je bilo moderno i poželjno pogrdno govo-

riti u austrijskoj upravi u BiH, neki su franjevci pisali da je istočni grijeh svih problema među katolicima ponovno uvođenje redovne hijerarhije 1881. god., navodno po diktatu austro-ugarske vlasti. I pri tome je za prvog nadbiskupa u Sarajevu imenovan biskupijski svećenik a s vremenom su i u ostale dvije biskupije za biskupa postavljani dijecezanski svećenici. Otvoreno je dječjačko sjemenište u Travniku i Bogoslovno sjemenište u Sarajevu za spremanje dijecezanskih kandidata na ministerijalno svećeništvo. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji franjevci vode oko 50 župa, ali u njima živi 60 % vjernika ove nadbiskupije. Saborski nauk o zajedništvu u Crkvi jednoj i različitoj nije pridonio dubljoj suradnji biskupijskih i franjevačkih prezbitera kod nas. Nije tome pridonijelo ni iskustvo rata sa smanjivanjem broja katolika od oko 830. 000 u 1991. god. na oko 460.000 u ovoj godini. Kad sam u studenom 1965. došao za kapelana u Travnik i doživio napetost u odnosima između biskupijskih i franjevačkih svećenika, požalio sam se jednom dobronamjernom biskupijskom svećeniku na to. Odgovorio mi je: "Nemoj ti novim svadama pridonositi toj napetosti i stvari će se polagano rješavati!" Trudio sam se kroza sve ove godine tako postupati, ali smatram da je to najgorči dio neprovođenja Drugoga vatikanskog sabora kod nas.

Zaključak

Dr. Walter Kasper kao biskup rottenburško-stuttgartske biskupije u Njemačkoj držao je u Splitu 25. listopada 1995. predavanje o trajnom značenju Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu. U njemu je istaknuo da je Koncil bio potrebnim odgovorom na neodgodiva pitanja te rekao da se četiri koncilske konstitucije mogu kratko sažeti u rečenicu: "Crkva u snazi Božje riječi slavi Kristovo otajstvo za spas svijeta." Ujedno se složio s povjesničarima da je potrebno 50 godina za provedbu općeg sabora u Crkvi.²² On je sada pročelnik Papinskog vijeća za promicanje kršćanskog jedinstva, ali sigurno iz te službe još bolje vidi potrebu dugog razdoblja za provedbu jednog općeg sabora. U tom smislu provedba Sabora trebala bi biti u punom zamahu prvog desetljeća ovog stoljeća.

Za katolike Bosne i Hercegovine ta provedba u izvjesnom smislu tek sada počinje, jer nakon nestanka socijalističkog režima imamo punu slo-

²² Usp. W. KASPER, "Trajno značenje Drugog vatikanskog sabora za Crkvu", u: N. ANČIĆ (ur.), *Koncil u Hrvatskoj*, Crkva u svijetu, Split 1996., str. 11-28. Usp. također B. DUDA, "Prihvata Drugog vatikanskog koncila u Hrvatskoj. Fragmenti za buduće cjelovite prouke", u: N. ANČIĆ (ur.), *Koncil u Hrvatskoj*, str. 29-77.

bod u vjerničkog djelovanja. Mi, međutim, i dalje bolujemo od nekih starih bolesti i pitamo se, koja je naša budućnost u ovoj i ovakvoj BiH. Sada je razdoblje "prementalizacije" (izraz moga profesora fra Bonaventure Dude) iz perspektive katolika ove zemlje. Svakako, puno posla za sve nas, ali posla ispunjenog katoličkim zajedništvom, radošću i nadom.

FORTIETH ANNIVERSARY OF VATICAN II FROM A PROSPECTIVE OF CATHOLICS IN BOSNIA-HERZEGOVINA

Summary

This is a conference given by the author in Sarajevo Theological Seminary on November 7, 2005. After a short review of events and documents of the Second Vatican Council, he points out as most significant achievements of Vatican II the renewal of the liturgy as weekly event where a living Church is being built up, an ecclesiology in which the Church is being looked at as people of God and universal sacrament of salvation, an openness of Catholics for other Christians, for followers of other religions and for the world. Regarding the Catholics of Bosnia-Herzegovina the author considers that it is important to follow the guidelines of the Holy See because "this enables us to be members of the Church as hierarchical community in a pluralistic world". Furthermore, since the Church should not be reduced to bishops and clergy, lay believers and men and women religious can and should take active part in activities of the Church ad intra and ad extra. In context of BH society it is important that Catholics share same or similar view of the state and that Franciscan and Diocesan priests fraternally serve their fellow believers in dioceses as local or particular Churches.

Mato ZOVKIĆ

ČETRDESETA OBLJETNICA DRUGOGA VATIKANSKOG SABORA IZ PERSPEKTIVE KATOLIKA U BiH*

Sažetak

Ovo je predavanje održano na tribini Vrhbosanske katoličke teologije 7. studenog 2005. Nakon kratkog pregleda događaja i dokumenata Drugoga vatikanskog sabora autor ističe da najvažnijim dostignućima smatra obnovu liturgije kao tjednog događaja na kojem se izgrađuje živa Crkva, ekleziologiju u kojoj se Crkva prikazuje kao narod Božji i sveopći sakrament spasenja, otvorenost katolika za druge kršćane, za sljedbenike drugih religija i za svijet. S obzirom na katolike u BiH smatra da je bitno "slijediti impulse Svete Stolicе" na čelu s hrvatskim biskupima što nam "omogućuje da budemo pripadnici Crkve kao hijerarhijski uređene zajednice u pluralnom svijetu". Nadalje, budući da Crkvu ne treba svoditi na biskupe i kler, vjernici laici te redovnici i redovnice mogu i trebaju aktivno sudjelovati u aktivnostima Crkve prema unutra i prema vani. U kontekstu pluralnog društva u BiH važno bi bilo da katolici imaju isto ili slično gledanje na državu te da franjevački i biskupijski svećenici bratski služe katoličkoj braći i sestrama u biskupijama kao mjesnim ili krajevnim Crkvama.

Oni koji čitaju i slušaju vjerske medije, mogli bi se sjetiti da su se na poziv Ivana Pavla II. 27. listopada 1986. odazvala 62 poglavara kršćanskih Crkva i vjerskih zajednica svijeta te došli u Asiz na hodočašće, post i molitvu za mir. Papa je povjerio franjevcima u Asizu i drugdje po svijetu da na godišnjicu toga događaja priređuju slične skupove. Tako su bosanski franjevci 29. listopada 2005. u crkvi sv. Ante u Sarajevu ponovno organizirali takav susret na temu "Pomirenje i mir". Uz predstavnike muslimana i Židova nastupila su četiri predstavnika Crkava koje imaju sjedište u Sarajevu te po jedan predstavnik budišta i hinduista, također iz Sarajeva. Zastupao sam nadbiskupa vrhbosanskog i govorio kako Benedikt XVI.

* Priredeno kao izlaganje na Teološkoj tribini Vrhbosanske katoličke teologije, koja je održana 7. studenog 2005.

nastavlja ekumenski i religijski dijalog svoga predšasnika. Predstavnik Židova bio je Jakob Finci. U proširenom dijelu interventa, mimo onoga što je unaprijed dao da se otisne na programu, spomenuo je kako je u Rimu 28. listopada 1965. proglašena Deklaracija *Nostra aetate* koja na nov način postavlja odnose Katoličke Crkve sa Židovima i sljedbenicima drugih religija. To je omogućilo da dođe do susreta vjerskih poglavara u Asizu i do dijaloga koji pušta korijen također u BiH. Zatim je nastavio čitati ono što je bilo napisano: "Pokojni Sveti otac Ivan Pavao II. nas je od davnog prvog susreta u Asizu učio da budemo tolerantni, da nam je živjeti zajedno jer je zemlja jedna i samo smo je dobili na korištenje. Zbog toga nema tog zakona koji nam dozvoljava da je oštetimo i oskrnavimo. Ako nismo u stanju da stvari unaprijedimo, treba da je ostavimo barem onakvom kakvom smo je zatekli. To ratom i netolerancijom sigurno nećemo postići i zbog toga je jasno da nam je na ovom malom djeliću zemaljske kugle koji zovemo Bosna i Hercegovina, koju smatramo svojom domovinom, jedini izlaz pomirenje, razumijevanje i zajedničko življenje. Time ćemo potvrditi davne riječi iz Asiza!"

Svjestan da ovo nije teološki simpozij nego tribina za širi krug zainteresiranih, iznijet ću neke bitne crte saborskog gibanja, zatim skrenuti zajedničku pozornost na ono što od toga mi katolici u ovoj zemlji trebamo dalje s posebnom pažnjom njegovati kao važno za nas i znakovito za ljude drugih uvjerenja oko nas. Pri tome se oslanjam na ono što sam napisao za okrugli stol o četrdesetoj obljetnici Dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* u Splitu 14. prosinca 2004. te za Teološko-pastoralni tjedan u Zagrebu 25.-27. siječnja 2005. s temom "Četrdeseta obljetnica Drugog vatikanskog sabora: ostvarenja - očekivanja - izazovi". Za taj skup obradio sam pitanje "Recepcija Drugoga vatikanskog sabora u Crkvi u Hrvata".

I. Događanje i izgradnja Crkve u liturgiji

Podsjetimo se da je Ivan XXIII. najavio Sabor 25. siječnja 1962. te mu kao zadatak postavio *aggiornamento* - posadašnjenje ili obnovu Crkve. Većina ranijih općih sabora u povijesti Crkve sazivani su radi traženja odgovora na neke hereze nikle u samoj Crkvi (npr. Nicejski kao prvi opći 325. god. i arijanstvo, ili Tridentinski, 1545.-1563. god., i Lutherov pokret u Zapadnoj Europi). Ovaj je sazvan *radi obnove Crkve u svijetu koji se promijenio*. Kroz dvije godine radile su pripravne komisije koje su prijedloge biskupa i katoličkih učilišta oblikovale u nacрте dokumenata za raspravu na plenarnim sjednicama. Papa je otvorio Sabor 11. listopada 1962.

i prvo zasjedanje trajalo je do 8. prosinca te godine. U razmaku između dva zasjedanja komisije su nastavljale rad na ugrađivanju saborskih prijedloga i doradu nacrtu dokumenata za nastavak sabora. Ivan XXIII. umro je 3. lipnja 1963., ali je novi papa Pavao VI. odmah najavio da će mu glavni zadatak biti nastavak Sabora. Drugo zasjedanje trajalo je od 29. rujna do 4. prosinca 1963., treće od 14. rujna do 21. studenog 1964. te četvrto i zaključno od 14. rujna do 8. prosinca 1965.

Saborski oci usvojili su 16 dokumenata:

1. Četiri konstitucije: Konstitucija o liturgiji (SC), Dogmatska konstitucija o Crkvi (LG), Dogmatska konstitucija o objavi (DV), Pastoralna konstitucija o Crkvi i svijetu ovog vremena (GS);
2. Devet dekreta: Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja (IM), Dekret o ekumenizmu (UR), Dekret o istočnim katoličkim Crkvama (OE), Dekret o pastirskoj službi biskupa (CD), Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života (PC), Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika (OT), Dekret o apostolatu laika (AA), Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve (AG), Dekret o službi i životu prezbitera (PO);
3. Tri deklaracije: Deklaracija o kršćanskom odgoju (GE), Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama (NAE), Deklaracija o vjerskoj slobodi (DHP).

Podsjećam da sve ove tekstove možemo naći u knjizi, DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1970. i dalje. God. 1972. izdan je samo hrvatski tekst, ali je u oba izdanja uvrštena kronika sabora i stvarno kazalo koje olakšava tematsko i dubinsko čitanje svih dokumenata. Dijelove saborskih dokumenata donosi knjiga Henirich DENZINGER - Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka Vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoredu*, UPT, Đakovo 2002., 1330 str.

Prvi raspravljani i usvojeni dokument Sabora jest Konstitucija o liturgiji, nakon koje je uslijedilo mnoštvo provedbenih dokumenata, a i posljednja sinoda biskupa, održana u Rimu od 1. do 23. listopada 2005. s temom o euharistiji je nastavak liturgijske obnove koju je Sabor užlijebio, ali ona još nije završena. Rimokatolička Crkva imala je stoljećima u svom bogoslužju latinski kao jezik liturgije. Lutherov pokret u 16. st. bio je privlačan kršćanima zapadne Europe između ostaloga i zato što je ponudio Sveto Pismo i liturgijska slavlja na živom jeziku. U latinskom dijelu Crkve smatrano je da molitve na latinskom očituju jedinstvo Crkve i štite od mogućnosti zloraba, jer pojedini slavitelj može mijenjati tekst po svom nahodenju, ako se sve slavi na jeziku koji dobro znaju on i sabrana zajed-